

Klasszikus héber nyelv 4.:

Szintaxis

BBN-HEB11-204

Biró Tamás

A főnévi szerkezet:
appozíció, határozottság, melléknév, számnév

2021. november 17.

Ismétlés az elsőéves anyagból

A mai órára:

- Szabályos igék *hifil*-ben és *hofal*-ban
- Szabályos igék *nifal*-ban és *hitpael*-ben

A következő órára:

- Gutturálist tartalmazó igék
- Lamed-hé igék

Kérdések

az olvasmányokkal kapcsolatban?

December 8-án,
az utolsó órán várom
a **10 perces**
kiselőadásait!

Témaválasztás házi dolgozatra

A kérdés három szintje

1. Milyen (tágabb / szűkebb) téma érdekel engem?

- Miért érdekel engem? Személyes motiváció (*önismeret fontos, de nem tartozik másra*)
- Miért érdemes ezzel foglalkozni? Tudományos indok, társadalmi haszon

2. Mi az a kérdés, amit meg szeretnék válaszolni?

Jól megfogható legyen. Javaslat:

1. Hipotézis bizonyítása vagy cáfolata (= eldöntendő kérdés: igaz-e, hogy...); vagy
 2. Olyan kérdés, amelyre a lehetséges válaszok halmaza előre meghatározható
- + A kérdés minden szava jól definiált fogalom

3. Mi az a kérdés, amit meg tudok / meg fogok válaszolni?

- A rendelkezésre álló idő, eszközök, könyvtár, anyagi források... figyelembevételével

~~Témaválasztás~~ házi dolgozatra

Ne egy *témá***ról** írjanak,
hanem
egy *kérdés***t** válaszoljanak meg.

Ez a kérdés legyen:

- Pontosán megfogalmazva
- Körülhatárolva

A megválaszoláshoz vezető út legyen:

- Pontosán megfogalmazva
- Körülhatárolva
- + Reális

Ezek alapján gondolkozzanak a témájukon.

Mára kértem egy emailt, amelynek tárgya a kutatási kérdés.

Kutatási kérdés / hipotézis / tézis

- László:

Miben különbözik a modern héber nyelv a klasszikus héber nyelvtől?

- Zsombor:

[Vajon] magázódik-e Ézsau Izsákkal?

A kutatási kérdés

Kérdőszó	Válasz a következő halmazból
<i>Ki?</i>	{ a lehetséges személyek halmaza }
<i>Mennyi?</i>	{ a lehetséges számok halmaza }
<i>Mikor?</i>	{ a lehetséges időpontok halmaza }
<i>Milyen színű?</i>	{ a lehetséges színek halmaza }
<i>Igaz-e az, hogy?</i>	{ igen, nem }
<i>Miért?</i>	???
<i>Hogyan?</i>	???

HIPOTÉZIS

Példa: bővebben ld. <http://birot.web.elte.hu/trening/TDK-kutatas.pdf> pp. 19-35.

HÁTTÉR: Bibliai héber mondattan

TÉMA: Milyen szerepe van a szórendnek a Héber Bibliában?

KÉRDÉS: Mi a bibliai héber [X definíció szerinti] alapszórendje?

{ VSO, SVO, SOV... }

OPERACIONALIZÁLT KÉRDÉS: 1Mózes narratíváiban mi a főmondatok szórendje?

KUTATÁSI MÓDSZER: 1Mózes narratíváiból összegyűjtöm a főmondatokat.

Példa: bővebben ld. <http://birot.web.elte.hu/trening/TDK-kutatas.pdf> pp. 19-35.

HÁTTÉR: A klasszikus és a kései bibliai héber különbsége

TÉMA: Megváltozott a *constr.* szerkezet funkciója a fogság után?

KÉRDÉS: Mely tankönyvi funkciók találhatók a klassz., ill. a kései héberben?

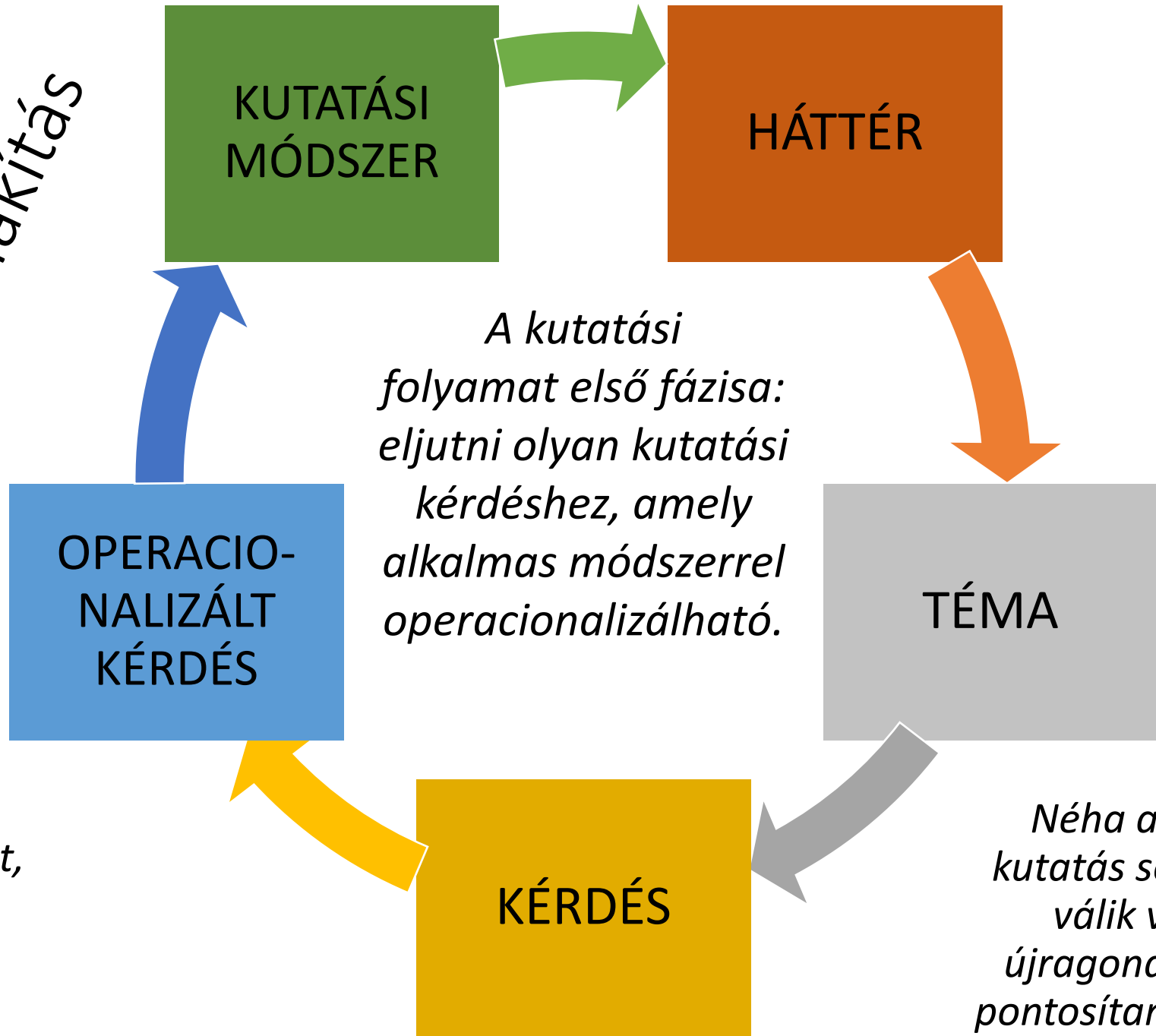
{ possessive, relationship, gen. obj, gen. subj, ... }

OPERACIONALIZÁLT KÉRDÉS: 1Kir. 1–5-ben és Eszt. 1–5-ben a *constructusos* szerk. tankönyvi kategóriái közül mely funkciókra találunk példákat?

KUTATÁSI MÓDSZER: Kategorizálom a *constr.* szerk-eket 1Kir. 1–5 és Eszt. 1–5-ben

*Operacionalizálás
= kutathatóvá alakítás*

Időigényes folyamat, a témavezető és a témavezetett interakciójával.

Néha a már megkezdett kutatás során is szükségessé válik visszalépni, azaz újragondolni és finomítani, pontosítani a kutatási kérdést.

Egy cikk, dolgozat „hatos szerkezete”

Példa: bővebben ld. <http://birot.web.elte.hu/trening/TDK-kutatas.pdf> pp. 19-35.

HÁTTÉR: Bibliai héber mondattanról **többet** tudtam meg.

TÉMA: A szórendnek **fontos** szerepe van a Héber Bibliában.

KÉRDÉS: A bibliai héber [X definíció szerinti] alapszórendje valószínűleg **VSO**.

{ VSO, SVO, SOV... }

OPERACIONALIZÁLT KÉRDÉS: 1Móz. narratíváiban a főmondatok szórendje **VSO**.

KUTATÁSI MÓDSZER: 1Móz. narratíváiból összegyűjtöttem a főmondatokat.

Példa: bővebben ld. <http://birot.web.elte.hu/trening/TDK-kutatas.pdf> pp. 19-35.

HÁTTÉR: A klasszikus és a kései bibliai héber **különbözik** egymásától.

TÉMA: Igen, valószínűleg **megváltozott** a *constr.* szerk. funkciója a fogság után.

KÉRDÉS: *A tankönyvi funkciók használata* valószínűleg **eltérő** a klassz., ill. a kései hb-ben.

{ *possessive, relationship, gen. obj, gen. subj, ...* }

OPERACIONALIZÁLT KÉRDÉS: 1Kir. 1–5-ben és Eszt. 1–5-ben a *constructusos* szerk. tankönyvi kategóriái közül **különböző** funkciókra találtam példákat.

KUTATÁSI MÓDSZER: Kategorizáltam a *constr.* szerk-eket 1Kir. 1–5 és Eszt. 1–5-ben.

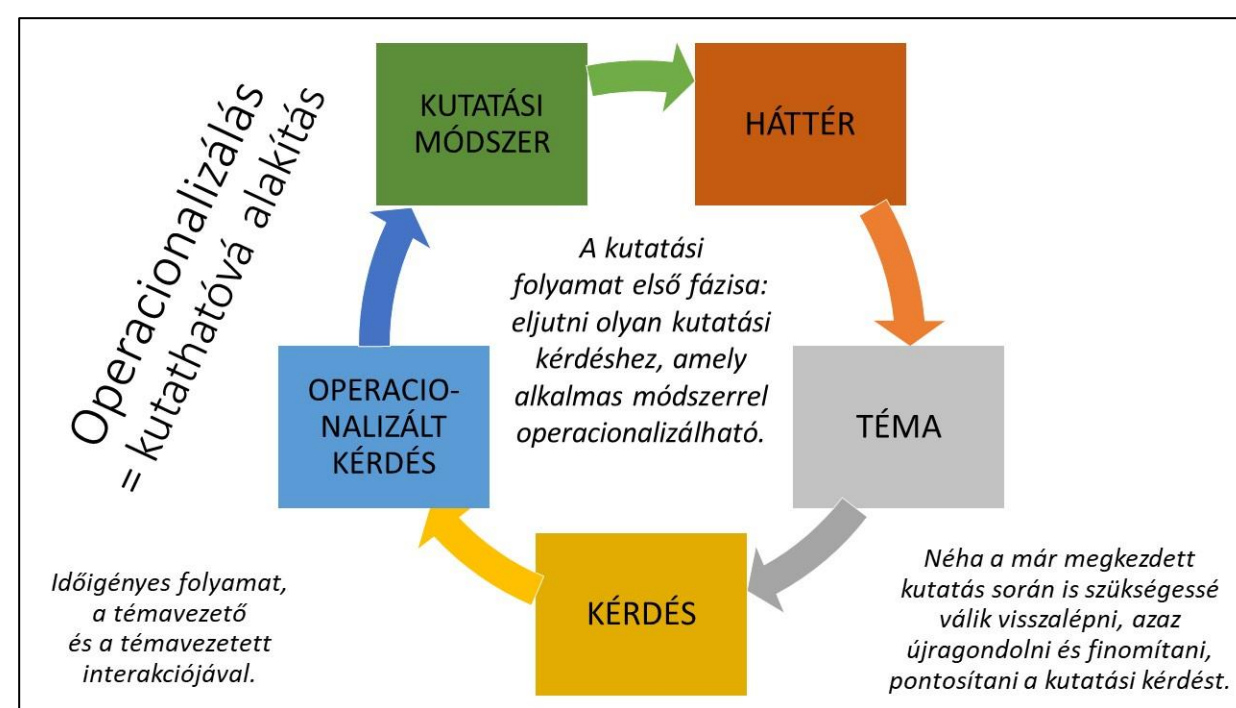
A válasz és...

- Megvan a téma és a módszertan, a kutatási kérdést operacionalizáltuk...
- „Végrehajtottuk a kutatást”:
 - primer adatok és azok elemzése, értelmezése.
- Vajon tudunk választ adni a kutatási kérdésre?
- A lehetséges válaszok halmazának egyik eleme:
 - „Igen”
 - „42”
 - „Petőfi Sándor”

A válasz és annak relativizálása

- Megvan a téma és a módszertan, a kutatási kérdést operacionalizáltuk...
- „Végrehajtottuk a kutatást”:
 - primer adatok és azok elemzése, értelmezése.
- Vajon tudunk választ adni a kutatási kérdésre?
- A lehetséges válaszok halmazának egyik eleme:
 - „Igen” ➤ **Legalábbis az általam vizsgált szövegekben**
 - „42” ➤ **Hibahatáron belül**
 - „Petőfi Sándor” ➤ **Feltéve, hogy a módszertan alaphipotézise igaz**

Elküldött kutatási kérdéseik

- **[Vajon]** magázódik-e Ézsau Izsákkal?
(Zsombor)
- **Miben** különbözik a modern héber nyelv
a klasszikus héber nyelvtől? (László)

- A kérdés precíz, benne minden fogalom jól meghatározható?
- Lehetséges válaszok halmaza?
- A válasz bővíti a tudásunkat?
- Mi a kutatási módszer? Reális?

Arnold & Choi 2.4–2.7

2.4 Értelmező (appozíció)

- Szemben a constructus-os szerkezettel,

status absolutus (*leadword*, alaptag)

+

status absolutus (*apposition*, értelmező)

- egyeznek nemben, számban, határozottságban
- azonos szintaktikai funkció
- azonos referencia a külvilágban
- fordítás: gyakran melléknévvvel vagy módosító mellékmondattal

2.4 Értelmező (appozíció)

Constructus-os szerkezet	Értelmezős szerkezet	Mellékneves szerkezet
		
<p>Az <i>alaptag</i> és a <i>módosító referenciája</i> a külvilágban: két különböző entitás.</p>	<p>Az <i>alaptag</i> és a <i>módosító referenciája</i> a külvilágban: ugyanaz az entitás, amelyet az alaptag meghatároz, és a második szó tovább „finomít” (vagy „módosít”).</p>	
<p>A szerkezet e két entitás közötti viszonyt írja le: például birtokviszonyt birtokos jelzővel.</p>	<p>A két szó azonos szintaktikai funkciót tölt be a mondatban: például egyszerre alany/tárgy/stb.</p>	<p>A melléknév a főnév minőségjelzője.</p>

2.4 Értelmező (appozíció)

Constructus-os szerkezet	Értelmezős szerkezet	Mellékneves szerkezet
Főnév <i>status constructus</i> -ban + Főnév <i>status absolutus</i> -ban	Főnév <i>status absolutus</i> -ban + Főnév <i>status absolutus</i> -ban	Főnév <i>status absolutus</i> -ban + Melléknév
<i>Az alaptag és a módosító nem egyezik.</i>	<i>Az alaptag és a módosító egyezik nemben, számban, határozottságban (és esetben).</i>	
<i>Az alaptag és a módosító referenciája a külvilágban: két különböző entitás.</i>	<i>Az alaptag és a módosító referenciája a külvilágban: ugyanaz az entitás, amelyet az alaptag meghatároz, és a második szó tovább „finomít” (vagy „módosít”).</i>	
A szerkezet e két entitás közötti viszonyt írja le: például birtokviszonyt birtokos jelzővel.	A két szó azonos szintaktikai funkciót tölt be a mondatban: például egyszerre alany/tárgy/stb.	A melléknév a főnév minőségjelzője.

2.4 Értelmező (appozíció)

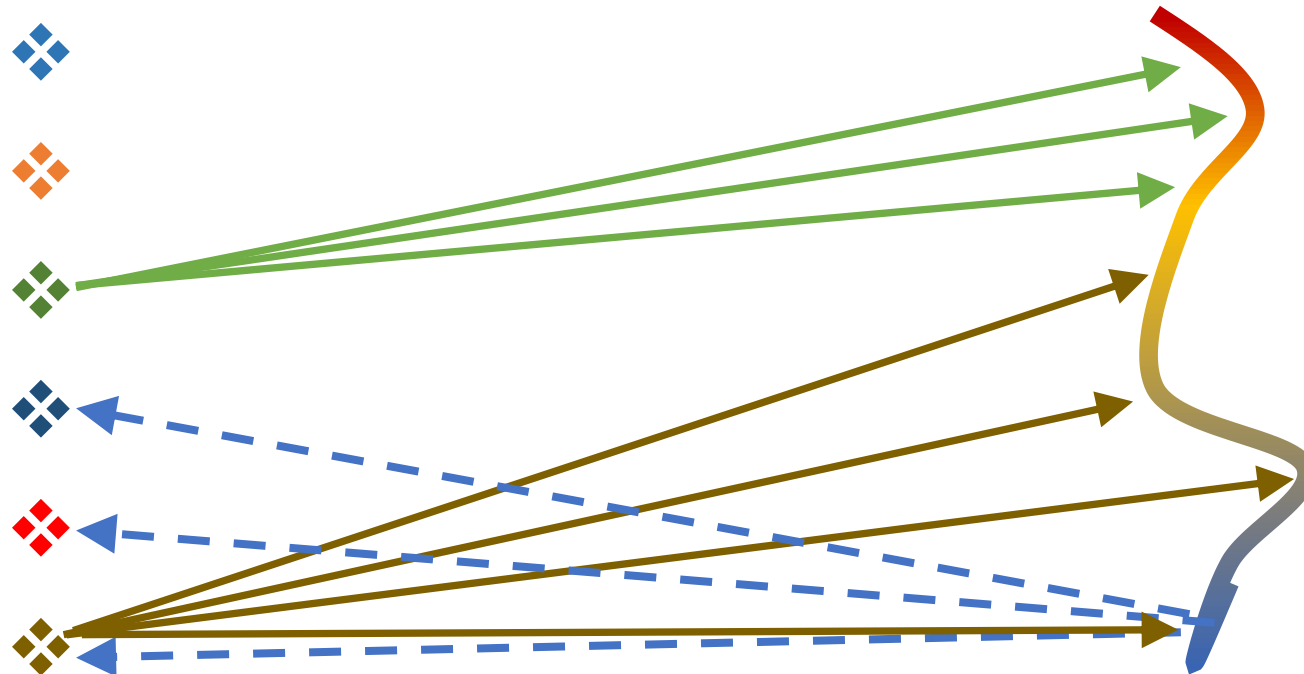
- 2.4.1 *Species*: az értelmező az alaptag alkategóriája
- 2.4.2 *Attributive*: az értelmező az alaptag minőségjelzője
- 2.4.3 *Material*: az értelmező az alaptag anyagát határozza meg
- 2.4.4 *Measure*: az alaptag szám/mennyiség,
amennyi az értelmezőből van (cf. *genitivus partitivus*)
- 2.4.5 *Explicative*: az alaptag az értelmező kategóriáját határozza meg

Utóbbi kettő esetén az értelmező és az alaptag sorrendje megfordulhat.

Forma (morfológia és szintaxis) vs. jelentés (szemantika)

- Adott forma

- Adott jelentést, funkciót

milyen jelentéseket fejezhet ki?

milyen formák fejezhetnek ki?

„Birtokos” / *constructus*-os szerkezet és értelmezős szerkezet

**Két különböző forma ugyanazt
a funkciót képes betölteni**

Funkció	„Birtokos”, avagy <i>constructus</i> -os szerkezet	Értelmezős szerkezet
<i>Attributive</i>	אֲמָרִי אֵמֶת	אֲמָרִים אֵמֶת
<i>Material</i>	כָּלִי-כֶסֶף	הַבָּקָר הַנֶּחֱנֵשֶׁת
<i>Measure</i>	שִׁבְעַת יָמִים שִׁבְעַת הַיָּמִים	שִׁבְעָה בָּנִים
<i>Explicative</i>	נֶהַר-פָּרָת	לְמֶן-הַנֶּהָר פָּרָת

Mindkettő:
Mislé 22:21

2.5 Adjectives = melléknevek – mondattani szerepei

- 2.5.1 *Attributive:* jelzői szerep

Héber: egyezik főnévvel nemben, számban és határozottságban is.

- 2.5.2 *Predicate:* állítmányi szerep

Héber: egyezik főnévvel nemben, számban, de nem határozottságban.

- 2.5.3 *Substantive:* főnévi használat (a melléknévből főnév lesz)

- 2.5.4 *Comparative:* középfok (*mi-*)

Superlative: felsőfok (*be-*)

2.6 Határozottság

A világ nyelvei között nagy eltérések vannak abban, hogy kifejezik-e a határozottságot, határozatlanságot, és ha igen, milyen nyelvi eszközökkel teszik.

- Főnév (főnévi szerkezet) BH-ben
 - határozatlan (*indefinite, indeterminate*):
nincs névelő (vagy néha *eḥad/aḥat* számnévvel)
 - határozott: (a) határozott névelő, (b) birtokos szuffixum,
(c) *constructus*-os szerkezetben, (d) tulajdonnév.
- Héberben a határozottságnak fontos szintaktikai következményei vannak: egyeztetés határozottság tekintetében, valamint Acc esetben תא.
- A határozottság használata/ a határozott névelő jelentése:
a BH-beli használat nem teljesen azonos sem a magyarral, sem az angollal, sem az ivrittel!

2.6 Határozottság

A diskurzus-szemantika alapjai

- Diskurzus:
narrátor + hallgatóság vagy párbeszéd résztvevői.
- Ahogy halad a diskurzus, úgy alakul a diskurzus résztvevői közös ismerete.
- A diskurzus során egy-egy beszélő *beemelhet* a diskurzusba egy-egy új elemet, entitást, amely ezáltal a diskurzus fókuszába kerül.
- Névmások, határozott főnevek, stb. már *ismert*, azaz a diskurzusba már beemelt (és így a hallgató figyelmének is a fókuszában álló) elemre utalnak.

Diskurzus
eleje

Ismeretlen elem

Ismert elem

Ismeretlen elem

Hol volt, hol nem volt... volt egyszer egy ember. Ez az ember egy szép napon...

2.6 Határozottság

- A határozottság jelölése: nem teljesen azonos magyarral, angollal, ivrittel
- *Referential*: a diskurzusra már beemelt (ismert) elemre hivatkozás
- *Vocative*: megszólítás (a diskurzus résztvevőjének a bevonása)
- Egyes tulajdonnevekkel: a tulajdonnév részévé vált. (Tulajdonnév: egyedi entitás a világban, így automatikusan része a diskurzusnak.)
- *Solitary*: egyedi entitás a világban (automatikusan része a diskurzusnak)
- *Generic*: általános fogalom (automatikusan része a diskurzusnak)
- *Demonstrative*: rámutatás (*deixis*, *deiktikus* szerep – a névelő eredete)
- *Possessive*: tulajdonosa már ismert (tulajdonos már része a diskurzusnak, rajta keresztül a még nem említett tulajdon is)

2.6 Határozottság

A határozott névelő jelentése nem magától értetődő:

- Apa: *Nem a lakásban biciklizünk, hanem az utcán.*
- Hanna (2;11): *Melyik utcán?*

Hanna a (magyar) határozott névelő melyik jelentését ismeri,
és melyiket nem?

2.7 Számnevek

- Tőszámnév (*cardinal*)
- Sorszámnév (*ordinal*)
- Törtszámnév
- Határozott és határozatlan számnevek
- Sokszorosítás (*multiplication*)
- „Szétosztás” (*distribution*)

Az accusativustól az igék felé:

átvezetés

Mondatrészek: **alany**, **tárgy**, **eszközhatározó**...

(1) A **férfi** összetörte a **vázát** a **kalapáccsal**.

(2) A **férfi** összetörte a **vázát**.

(3) A **kalapács** összetörte a **vázát**.

(4) A **váza** összetört.

(5) A **szél** összetörte a **vázát**.

(6) # A **kalapács** összetörte a **vázát** a **férfival**.

Tematikus szerepek: ágens, páciens, eszköz...

(1) A férfi összetörte a vázát a kalapáccsal.

(2) A férfi összetörte a vázát.

(3) A kalapács összetörte a vázát.

(4) A váza összetört.

(5) A szél összetörte a vázát.

(6) # A kalapács összetörte a vázát a férfival.

Szintaxis (mondattan)

Mondatrészek

Az állítmánynak/igének van

- alanya
- tárgya
- eszközhatározója
- helyhatározója
- időhatározója
- ...

Szemantika (jelentéstan)¹

Tematikus szerepek

A cselekvésnek van

- ágense („logikai alany”)
- páciense („logikai tárgy”)
- eszköze
- helye
- ideje
- ...

Melyik tematikus szerepet milyen mondatrészszel lehet/kell kifejezni?

¹. Pontosabban, szemantikai jelenség a szintaxison, mint a nyelvészet egyik területén belül. A szemantika, mint a nyelvészet önálló területe, elsősorban más kérdésekkel foglalkozik.

Tematikus szerepek

(Forrás: Kiefer F. (szerk): *Strukturális Magyar Nyelvtan 1. Mondattan*, Akadémiai Kiadó, 1992, p. 902.)

- Ágens: cselekvő
- Experiens: pszichikai folyamat átélője
- Instrumentum: a cselekvés eszköze
- Jellemzett: tulajdonság, állapot hordozója
- Patiens: hatás, változás elszenvedője
- Természeti erő: önmagától, de önmaga által kontrollálhatatlan módon „működő” szereplő
- Lokális: hely
- Eredmény: záró állapot
- Irány: mozgás végpontja stb. stb.

Egy- és többargumentumú igék

- Intranszítív igék: egy argumentum (**S**).

Pl. **VMI** kinyílik

- Transzítív igék: két argumentum (**A** és **P**).

Pl. **VKI** kinyit **VMIT**

- Ditranszítív igék: három argumentum
- További esetek:
- Nullaargumentumú igék:

	Nominativ nyelvek	Ergativ nyelvek
S	<i>nominativus</i>	<i>absolutus</i>
A	<i>nominativus</i>	<i>ergativus</i>
P	<i>accusativus</i>	<i>absolutus</i>

Nominativusnak nevezzük azt az esetet, amelyet a nom-acc nyelvek intranszítív igéinek a vonzata és transzítív igéinek ágense használ. Accusativusnak stb.

pl. *ad* VKINEK VMIT

pl. *dönt* VMI mellett

pl. *havazik, esteledik...*

Ismétlés következő órára,
olvasnivalók és házi feladat

Viszlát jövő héten!